

EL VALENCIANISME POLÍTIC A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XX

JÚLIA JORDÀ

CINCTORRES, ELS PORTS

Resum: Breu recorregut sobre el valencianisme polític des de la publicació de "Nosaltres, els valencians" fins al procés estatutari del País Valencià.

Si hom estudia els projectes estatutaris que es aprovats durant la II República espanyola, o bé els estatuts d'autonomia fets a partir de la transició democràtica, veurà que apareixen amb el nom de "nacionalitats històriques" únicament Catalunya, i el País Basc, i en alguns casos Galícia. Fins i tot, com veurem, Andalusia aconseguí l'autonomia per la via de l'article 151 de la Constitució espanyola del 1978¹, a diferència del País Valencià. El tema que ens ocuparà en les línies que segueixen és tractar d'esbrinar per què fou així.

Tractarem de proposar una narració cronològica del valencianisme polític a partir de l'obra *Nosaltres, els valencians*, i seguidament, l'anàlisi que alguns historiadors han fet sobre aquest assaig. A continuació abraçarem, ja assentades les bases, com s'esdevingué el procés autonòmic al País Valencià,

¹ L'article 151 de la Constitució preveu un procediment especial de l'accés a l'autonomia, segons el qual es podria assolir un major grau d'autogovern, si es compleixen certs requisits, majors dels establits pel procediment regulat en l'article 143, que permetia la iniciativa del procés autonòmic a totes les Diputacions interessades o a l'òrgan interinsular corresponent i a les dues terceres parts dels municipis la població del qual represente almenys la majoria del cens de cada província. L'article 151, en canvi, permetia assolir majors competències quan la iniciativa autonòmica fora acordada per les Diputacions o òrgans interinsulars corresponents, tres quartes parts dels municipis de cada província que representaren també la majoria del cens electoral de cadascuna d'elles. A més a més, la iniciativa havia de ratificar-se mitjançant un referèndum pel vot afirmatiu de la majoria absoluta dels electors de cada província. *Constitución española. Sinopsis artículo 151* [En línia] Congreso de los diputados [Consultat el 18 de maig del 2013] <http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso>

mitjançant la destacada obra d'Alfons Cucó i d'altres historiadors com Ferran Archilés, Teresa Carnero, Josep Picó i Vicent Soler.

Com afirma Archilés², hi ha hagut dos moments fonamentals en la construcció de la identitat valenciana, interpretacions que acabaran xocant: un primer, com a regionalisme dins la nació espanyola i un segon, que ens remet a la interpretació alternativa, que plantejava la necessitat d'una reconsideració de l'encaix i identificació en la identitat valenciana respecte de l'espanyola. Aquest segon moment s'iniciarà en la primera part del segle XX, però esdevindrà rellevant i assolirà noves definicions a partir dels anys seixanta, amb una nova generació de nacionalistes valencians i amb la figura de Joan Fuster.

D'altra banda, Teresa Carnero ens introdueix el procés de modernització sociopolítica, de democratització, a partir del 1976. La primera fase d'aquest procés, com afirma Carnero, estigué dedicada a l'elaboració de la Constitució i a la construcció del marc institucional representatiu de l'Estat i "de les diferents cultures interterritorials", que culminà entre finals del 1978 i principis dels anys vuitanta amb la Carta Magna i l'Estat de les autonomies.³

Així doncs, serà a partir de la segona meitat del segle XX quan apareixerà, com afirma Cucó i reafirma Archilés, "un nacionalisme molt més organitzat i coherent, i amb propostes més complexes que tensionaven molt les relacions amb la identitat regional".⁴ A inicis dels seixanta es produí un punt d'inflexió important en el valencianisme polític respecte de les interpretacions anteriors de la identitat regional, amb l'aparició d'una nova generació de joves nascuts en la postguerra, que conformaven grups de nacionalistes valencians. Aquest va

² ARCHILÉS, F., "Entre la regió i la nació. Nació i narració en la identitat valenciana contemporània", en: CARNERO, T. i ARCHILÉS, F. (Eds.) *Europa, Espanya, País Valencià, València*, PUV, 2007.

³ CARNERO, T., "La democràcia dels ciutadans: realitzacions i reptes", en: CARNERO, T. i ARCHILÉS, F. (Eds.) *Europa, Espanya, País Valencià*, València, PUV, 2007.

⁴ ARCHILÉS, F., "Entre la regió i la nació..." *op.cit.* p. 153.

ser també el moment en què Joan Fuster publicà el *Nosaltres, els valencians*⁵, d'una influència innegable en l'època i en aquests joves.

Com bé diu Archilés, l'assaig més influent de Joan Fuster "configura la narració de la identitat valenciana més important que s'haja escrit mai", inserta en una identitat comuna de totes les terres de parla catalana. La reflexió fusteriana sobre el passat, el present i el futur dels valencians, se centra al voltant d'una identitat col·lectiva, la dels "Països Catalans".⁶ Fuster, per tant, introduí tota una problemàtica sobre la història i els trets diferencials dels valencians, i els que tenien en comú amb catalans i balears, i com des del centralisme espanyol havien pretès alienar-los. Aquestes *noves* reinterpretacions, però, no sorgiren amb el llibre cabdal de Fuster, sinó que bevien de les reflexions dels intel·lectuals valencians i catalans del moment i de moltes influències de distints autors de la primera meitat del segle XX, tant espanyols i catalans com valencians⁷.

Fuster no era historiador, ni tampoc sociòleg, com ell mateix diu en el llibre. La historiografia posterior ha revisat els seus plantejaments sobre la història dels valencians, que sobretot en matèria econòmica han estat molt debatuts, a més d'altres aspectes ja superats pels historiadors. Tanmateix, ell no pretenia fer un llibre d'història, sinó un assaig polític, amb l'objectiu de convèncer als lectors d'uns determinats objectius. Com afirma Archilés, "aquesta obra (...) està escrita com un assaig, un gènere literari al cap i a la fi, obligat a desplegar una retòrica per a convèncer, també per a seduir i/o provocar."⁸ Per això, malgrat que molts dels seus arguments ens resulten ja en l'actualitat maniqueus, en el 1962 la publicació de *Nosaltres, els valencians*, no va deixar ningú indiferent.

⁵ FUSTER, J., *Nosaltres, els valencians*. Barcelona, Edicions 62, 2010.

⁶ ARCHILÉS, F., "Entre la regió i la nació..." *op.cit.* p.161.

⁷ Aquestes influències han estat estudiades per Ferran Archilés en diverses ocasions, com en: ARCHILÉS, F., "Entre la regió i la nació..." *op.cit.* pp. 161-178.

⁸ ARCHILÉS, F., "Entre la regió i la nació..." *op.cit.* p. 169.

El que pretén Fuster és empentar una catalanitat que continuava latent, i a la qual només li calia un estímul per a renàixer. No obstant això, no buscarà el nacionalisme en el passat, sinó que el projectarà en el futur, en un utòpic projecte de Països Catalans. A més a més, Fuster atribuiria a les causes econòmiques i a la debilitat de la burgesia valenciana –respecte de la catalana– la feblesa del nacionalisme valencià. Tanmateix, estudis de diferents historiadors han refutat aquestes tesis fusterianes sobre la dèbil industrialització al País Valencià. Cada regió té un model diferent d'industrialització, i en conseqüència, l'economia catalana no és era model canònic. El llibre de Fuster, però, presenta una proposta de modernització econòmica i social, com afirma Archilés.⁹

La repercussió de les tesis fusterianes en la societat del moment fou molt important, sobretot perquè els sectors antifranquistes assumirien aquests arguments com a propis. Això no significà, però, que el valencianisme desitjat per Fuster fóra una ideologia de masses; sí que tingué, ara bé, ressò en el món de la cultura i la política dels anys seixanta i de la transició democràtica. Com explica Archilés- és significatiu que bona part d'aquests sectors acabarien per adoptar la dimensió modernitzadora del projecte, però no la nacional (...) la qual cosa seria un dels trets posteriors que més ha caracteritzat l'herència del fusterianisme en el món de la política valenciana.¹⁰ El projecte de Fuster també es basava en la defensa de la llengua i en una forta oposició al nacionalisme espanyol. Com que el regionalisme formava part de la identitat espanyola també havia de ser atacat, segons les seues premisses. Això creà divisions entre el valencianisme de base regionalista i el valencianisme nacionalista que el fusterianisme havia fixat amb una narrativa teòrica nova i trencadora.¹¹

Com conclou Archilés, després de la publicació de *Nosaltres, els valencians*, i sobretot en la transició i durant la democràcia, la defensa dels plantejaments

⁹ *Íbidem*, p. 172.

¹⁰ *Íbidem*, pp. 172-173.

¹¹ *Íbidem*, pp. 176-177.

culturals que Fuster havia introduït en la vida política antifranquista primer, i els partits d'esquerres després, actuarien com a compensació simbòlica per al progressisme valencià –sobretot en referència a l'estatut d'autonomia, com veurem en les línies següents.¹²

En la dècada següent d'aquesta consolidació del valencianisme cívic i cultural, començaren a sorgir organismes que encaminarien el moviment cap a la política de la transició democràtica. Al 1970 sorgí la Taula de Forces Polítiques i Sindicals, on s'aglutinaven una gran quantitat de formacions, i al 1978 sorgiria el Consell del País Valencià. Després de la mort de Franco, totes aquestes organitzacions reivindicarien "llibertat, amnistia, i estatut d'autonomia", a més que el País Valencià tinguera en aquesta darrera qüestió unes condicions semblants a Catalunya i el País Basc.

Senyera amb la proclama clàssica de les forces democràtiques durant la transició

Com afirma Josep Picó, la transició democràtica es presentava com un repte polític i generacional. Els joves del món del treball i de la universitat

¹² *Íbidem*, p. 173.

s'havien d'enfrontar al franquisme per assolir la democràcia. En el cas valencià, aquest procés democratitzador vingué de la mà de l'esquerra progressista, tant de partits com de sindicats. No obstant això, el "gran llast" que suposà un enorme fre a les demandes d'aquests sectors fou la "dreta reaccionària local amb tot el recolzament de Madrid, encapçalat pel vicepresident del govern Abril Martorell i tot el poder econòmic i mediàtic local dirigit per Consuelo Reyna i *Las Provincias* i protegit pel Govern Civil del moment".¹³

Com es narra a *Roig i blau* d'Alfons Cucó, durant la transició valenciana, la dreta tractà d'imposar l'anomenat *regionalismo bien entendido*, macerat amb un anticatalanisme virulent que esdevindria la política oficial de la UCD valenciana. L'esquerra, en canvi, advocava per una reconstrucció nacional del País Valencià, amb l'obtenció de l'autogovern i d'unes bases culturals i lingüístiques que conduïen a la normalització de la llengua i la cultura del país.¹⁴

Paral·lelament al desenvolupament d'aquest valencianisme cultural i cívic que sorgia amb els moviments de recuperació nacional que advocaven per una modernització de la societat, els primers grups valencianistes brollaven des de la "matriu universitària" als anys seixanta. En els primers setanta, un fenomen polític contribuï a redefinir la problemàtica nacionalista dels valencians: el gruix de les forces més rellevants de l'oposició franquista coincidien en el caràcter decisiu de la qüestió dels nacionalismes en el programa en pro de la democràcia, respecte de la qüestió nacional i una futura concepció de l'estructura de l'Estat.

El reconeixement dels partits polítics del cas valencià i la presa de consciència nacional al País Valencià provocaria un augment de la importància d'aquest a nivell general espanyol. Fins i tot el propi Broseta afirmaria "pel que fa al País Valencià cal dir, a més a més, que no és possible una autèntica

¹³ PICÓ, J., "La democràcia al País Valencià", en: CARNERO, T. i ARCHILÉS, F. (Eds.) *Europa, Espanya, País Valencià*, València, PUJ, 2007, pp. 284-287.

¹⁴ CUCÓ, A., *Roig i blau. La transició democràtica valenciana*. València, Edicions Tàndem, 2002.

democràcia sense Estatut d'Autonomia, és a dir, sense l'autogovern i l'Assemblea del País, democràticament elegida...".¹⁵

La qüestió del nacionalisme valencià experimentà una progressió des dels anys seixanta fins al 1977-1978, sobretot en l'esquerra, de la mà del Partit Socialista del País Valencià (PSPV) i el Partit Comunista del País Valencià (PCPV). Entenien que amb la dreta al govern caldria pressionar UCD quant a l'estructuració de l'Estat respecte de les autonomies i regions. En el cas del PCPV, això significava un canvi respecte de la seua postura tradicionalment centralista, cosa que amb el pas del temps provocaria tensions internes –sobretot al País Valencià i Euskadi- i en alguns casos expulsions i escissions. El PSPV tampoc es lliurà de les desavinences internes respecte del nacionalisme, amb moltes ambigüitats i vacil·lacions respecte de la qüestió nacionalista valenciana, fruit de l'heterogeneïtat de la militància. Ambdós partits evolucionarien de diverses maneres durant el procés transitori i la democràcia, i la incipient presa de consciència nacional anà deixant lloc amb el pas del temps a postures més centralistes.

Aquesta sobtada evolució del nacionalisme valencià romangué només en els àmbits de l'esquerra progressista, ja que penetrà escassament en la dreta, que per norma general es mantindria al marge. Tot i que dins de la UCD valenciana podíem trobar al 1976 a Francesc de P. Burguera i altres –que crearien al 1978 el Partit Nacionalista del País Valencià-, la valencianització de la dreta valenciana era només epidèmica, com bé diu Cucó. El mateix autor defineix el "valencianisme" de la dreta com a *regionalismo bien entendido*, sorgit com a crítica a les observacions de Joan Fuster, entès com a "folklorisme" que aspirava a "ofrenar noves glòries a Espanya".¹⁶

La nova consciència nacional sorgida dels sectors esquerrans del País Valencià no encaixava amb aquesta concepció regionalista a què hem fet

¹⁵ *Íbidem*, pp. 38-42.

¹⁶ *Íbidem*, p. 64.

referència. El frustrat colp d'estat de Tejero del 23 de febrer del 1981, protagonitzat a València per Milans del Bosch, suposà un xoc molt fort per a tota la societat. A partir d'aquesta fita, l'estratègia ideològica de la dreta pel que fa a les autonomies es basà en l'argument de que "no vaya a suceder que por no transigir en una pequeña parte lo perdamos todo".¹⁷ Alhora, el Grup Parlamentari Socialista retirava sobtadament la seua Proposició de Llei sobre *Adición de una Disposición Transitoria en la Ley Orgánica de Regulación de las Diversas Modalidades de Referendum*, cosa que significava "la impossibilitat de prosseguir el camí estatutari valencià per la via de l'article 151, possibilitat que encara havia contemplat Felipe González durant el debat de la Moció de Censura al Govern de la UCD el maig de 1980".¹⁸

En un altre ordre de coses, els signes i símbols del País Valencià esdevingueren el moll de l'os de la qüestió valenciana, a partir de la manipulació dretana de la lingüística i la història per a afavorir els seus interessos. Ens referim, és clar, a les qüestions del nom del territori, la llengua i els símbols. La potenciació d'aquestes estratègies, començaren per la bandera i acabaren amb la denominació del territori. El nom de "País Valencià" estava reconegut oficialment des del Govern de la UCD mateix, i l'aparentment neutra denominació de "Comunitat Valenciana" que Attard creà com a proposta d'emergència, resultaria aprovada tot i ser considerada per ell mateix com a "remiendo histórico" "desvinculado de la historia y del sentimiento".¹⁹

En confluència amb aquest conflicte identitari, un tercer tema de debat fou la via de l'autonomia valenciana. Al 1978, un ampli espectre de forces polítiques valencianes es comprometeren a assolir el màxim grau d'autonomia i a elaborar el projecte d'Estatut mitjançant la via constitucional de l'article 151. No obstant això, es produí un gir absolut respecte d'aquest compromís inicial, amb

¹⁷ Text de Pedro J. Ramírez que cita Alfons Cucó en: CUCÓ, A., *Roig i blau...op. cit.* pp. 83-84.

¹⁸ CUCÓ, A., *Roig i blau...op. cit.* pp. 84-85.

¹⁹ *Íbidem*, pp. 107-118.

l'adopció d'una nova via per part de la UCD de com s'havia de dur a terme el procés, cosa que canviaria de dalt a baix la trajectòria autonòmica del País Valencià.

La formació del Govern pre-autonòmic va implicar un altre factor disgregador, atès que hagué d'organitzar-se amb consellers de les tres diputacions provincials valencianes, constituïdes pel nombre de regidors obtinguts pels partits polítics, i no pels resultats globals de les eleccions. Aquest fet distorsionava el resultat final, de manera que el president del Consell pre-autonòmic, Josep Lluís Albinyana, amb la majoria del vot popular es trobava en minoria davant del Consell.

Albinyana lliurà la documentació acreditativa de que el 95 % dels municipis del País Valencià, que representaven el 98% de la població, s'havien pronunciat favorables a l'autonomia, i així es complia el primer dels requisits de l'article 151. D'aquesta manera, el País Valencià, igual que Andalusia, havia de ser convocat a referèndum de ratificació per l'Estat. Però, el gir produït per la UCD valenciana respecte d'aquesta matèria provocà que mentre que a Andalusia es convocava el plebiscit, al País Valencià es congelava per una decisió política. El govern pre-autonòmic es trobava paralitzat pel que hem explicat amb anterioritat, mentre que a la vegada es produïa un clima de tensions creixents. La votació contra el calendari autonòmic i sense possible alternativa per part de la UCD i la retirada del PSPV i Albinyana del Consell pre-autonòmic produïren la designació arbitrària d'un nou president en funcions, quelcom que canviaria els esdeveniments.

D'altra banda, el PSPV, amb Lerma com a secretari general, viuria un intens gir polític sobre la qüestió valenciana. Les seues demandes començaven a fer-se més laxes davant de la rotunda inflexió de la UCD en tots els processos autonòmics de l'Estat i de les divisions que el tema havia produït en l'interior del socialisme. En aquest sentit, el PSOE presentava al maig del 1980 una moció de censura a la voluntat del Govern de Suárez de voler encaminar tots els

processos autonòmics per la via de l'article 143, ja que com deien els socialistes, el govern no podia imposar la voluntat autonòmica a les regions. En un altre ordre de coses, la contundència de Felipe González amb el cas andalús no es va produir amb altres conflictes autonòmics oberts, com el valencià. El cas andalús seria així considerat distint als altres processos, que van haver d'utilitzar la via de l'article 143 de la Constitució.²⁰

Les discrepàncies dels valencians – tant entre els distints partits, com internes en cadascun d'aquests- respecte dels que defensaven l'autonomia per la via de l'article 151 i els que apostaven per la via del 143 foren silenciades amb l'intent de colp d'estat de Tejero, que canviaria la manera d'assolir la plena Democràcia i l'estat de les Autonomies. Es proposava ara de nou, en el cas valencià, la negociació de l'estatut entre els partits d'esquerra i la UCD, i com afirma Cucó, les conseqüències del retorn del socialistes al Consell pre-autonòmic en aquest context marquen l'inici de la darrera etapa del procés. Un camí que influirà en la vida civil, cultural i nacional que els valencians començaren amb la promulgació de l'Estatut d'Autonomia per la via de l'article 143. Així doncs, es nomenà una comissió redactora de l'Estatut a l'abril del 1981, on el PSPV liderat per Lerma adoptà una postura pragmàtica d'entesa amb la UCD.

El projecte conegut com a Estatut de Benicàssim redactat al 1981, tractà de dotar als valencians d'una autonomia plena, però les tensions entre la dreta i l'esquerra i les pressions del blaverisme van impedir la seua aprovació. Després de molts debats sobre els trets identitaris i altres qüestions per part de les distintes forces polítiques, s'arribà a un consens, però la inestabilitat produït que tot i les cessions de l'esquerra, -que havien aconseguit salvar uns trets mínims d'identitat valenciana i de competències autonòmiques-, la UCD trencara el consens, cosa que eliminà la possibilitat d'un estatut fet pels valencians.

²⁰ *Íbidem*, pp. 127-171.

Per això, el text definitiu que s'aprovà a Madrid al 1982, "l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana" no només canviava la denominació del territori – País Valencià i Regne de València sobreviuen al preàmbul-, sinó que la Senyera apareixia amb la franja blava, i mostrava una exaltació provincialista que enterbolia l'autonomia amb àmplies concessions de poder a les Diputacions. A més a més, la llengua era l'aspecte clau que podia donar un sentit o un altre a la construcció de l'autonomia. Mentre que a les Illes Balears s'admetia amb naturalitat l'oficialitat de la llengua catalana, en el cas valencià la dreta es capficava a considerar-la diferent, la "llengua valenciana". Pel que fa als socialistes, molts van optar per no posicionar-se clarament sobre aquests temes, tot amparant-se en els resultats científics. En definitiva, el tractament del "valencià" en l'Estatut donava lloc a ambigüitats que posarien obstacles a la futura normalització lingüística. Com conclou A. Cucó, aquest text es convertia en un estatut de mínims, i a més, no tancà la possibilitat de polèmiques posteriors a les quals encara estem sotmesos hui en dia, perquè s'aprovà amb el desacord de les forces no parlamentàries i dels comunistes valencians. Malgrat que els diputats afirmaven que s'intentaria un debat per a superar els aspectes més negatius, els intents d'esmena no tingueren cabuda, com bé sabem, i es mostrà com un text tancat.

En conclusió, el nou nacionalisme valencià, contraposat al regionalisme d'antuvi que naixia als anys seixanta com a moviment cívic i cultural de la mà de Fuster, esdevindria als anys setanta una qüestió central en la política valenciana. Malgrat la seua influència, la seua exclusió de les anomenades "nacionalitats històriques" per part de l'Estat espanyol deixava al País Valencià en un segon terme. Malgrat complir els requisits històrics²¹, i d'haver reunit l'autorització del 95% dels municipis per a dur a terme el referèndum a que tenia dret segons la Constitució de 1978, l'estratègia de la dreta s'encarregà gradualment de convertir les reivindicacions nacionalistes en un *regionalismo*

²¹ Ningú nega la realitat política que fou el Regne de València fins als Decrets de Nova Planta.

bien entendido. Finalment s'aprovà l'Estatut per la via de l'article 143, tot eliminant de l'àmbit oficial els trets simbòlics i individuals, així com canviant la denominació del territori, amb l'oposició de gran part dels valencians i valencianes.

L'Estatut d'Autonomia, per tant, deixaria moltes discussions obertes, i les ambigüitats presents durien en molts casos a una divergència d'interpretació i a debats inacabables que encara estan presents en l'actualitat. A les efectives estratègies de la dreta, -que havia fet de l'anticatalanisme bandera- de deformar el procés estatutari pactat inicialment, s'unirien les incoherències i viratges dels socialistes, així com la divergència d'opinions dins del propi partit. La defensa del progressisme de la cultura valenciana serviria com a compensació simbòlica, com afirma Ferran Archilés, i li permetria mantindre la legitimitat de l'herència del nacionalisme d'arrel fusteriana.²² En definitiva, parafrasejant a Alfons Cucó, el procés autonòmic valencià fou intens, contradictori, i diferent a tots els altres, amb característiques molt específiques que fan d'ell i les seues múltiples implicacions, un tema d'estudi a banda per a historiadors, politòlegs, i sociòlegs, i que difícilment admet comparació amb altres processos autonòmics espanyols.

Bibliografia

- ARCHILÉS, F., "Entre la regió i la nació. Nació i narració en la identitat valenciana contemporània", en: CARNERO, T. i ARCHILÉS, F. (Eds.) *Europa, Espanya, País Valencià*, València, PUV, 2007.
- CARNERO, T., "La democràcia dels ciutadans: realitzacions i reptes", en: CARNERO, T. i ARCHILÉS, F. (Eds.) *Europa, Espanya, País Valencià*, València, PUV, 2007.

²² ARCHILÉS, F., "Entre la regió i la nació..." *op.cit.* p. 173.

- CUCÓ, A., *Roig i blau. La transició democràtica valenciana*. València, Edicions Tàndem, 2002.
- FUSTER, J., *Nosaltres, els valencians*. Barcelona, Edicions 62, 2010.
- PICÓ, J., "La democràcia al País Valencià", en: CARNERO, T. i ARCHILÉS, F. (Eds.) *Europa, Espanya, País Valencià*, València, PUV, 2007.
- SOLER, V. "València en l'Espanya plural", en: CARNERO, T. i ARCHILÉS, F. (Eds.) *Europa, Espanya, País Valencià*, València, PUV, 2007.